

Under 1600- och 1700-talen kunde en kropp vara vanskaplig, sällsam och monstruös. Från och med 1700-talets slut upphörde de monstruösa kropparna att vara rätt eller fel, kroppar definierades i stället som fysiska nödvändigheter utan att kategoriseras som artiga eller oartiga. I de tre avslutande kapitlen behandlas hur de monstruösa exemplen placerades i ett nytt sammanhang. Bondestam beskriver den medicinska forskningens studier av fostrets tillväxt, som förklarades som en serie lagbundna utvecklingssteg. Avvikelserna hos missfoster placerades inte längre i naturens periferi utan i dess mitt.

Det var inte den medicinska vetenskapen som avgjorde nytänkandet kring det monstruösa utan den förändrade synen på människans art som florerade under 1700- och 1800-talen. Klassificeringen av människor som väsensskilda raser lämnade plats för objektifieringen av den homogena människan bestående av en art som lever i otaliga kulturella och geografiska sammanhang. Denna art ansågs innehålla mer eller mindre korrigerbare avvikelser och avarter. Det normala tillskrevs i den populärantropologiska litteraturen som framstegsläror i historiska utvecklingsprocesser och geografiska omständigheter genom skilda klimat och seder. Människan bedömdes som antingen kultiverad, anständig och bildad eller outvecklad och okultiverad, och den så kallade civiliserade världen utgjorde normen. Monstren som tidigare betraktats som avskiljare mellan djur och odjur, mellan mänskligt och omänskligt, sågs nu som tillfälliga avvikelser från den normala människan.

Maja Bondestams välskrivna och rikt illustrerade undersökning om synen på monster mellan 1600 och 1830 bidrar inte enbart med detaljerade studier om det monstruösa i idé- och lärdomshistoriska sammanhang. Hon visar dessutom att det avvikande, det fantastiska och det monstruösa är en spegelbild av det förment normala och att normaliteten är bunden i en historisk kontext. Meisters konstaterande att det fantastiska ligger i betraktarens ögon gäller i allra högsta grad för hur människan förstår det korrigerande och styrande normala.

Malmö universitet

CECILIA TRENTER

Christina Mattsson, *Petter Winge och hans värld: En boktryckare, bokhandlare och utgivare i 1700-talets Nyköping* (Karlstad: Votum, 2022). 80 + XVIII s.

En rolig 1/2-timme var namnet på ett nöjesmagasin som utgavs 1919–1987 med skämtteckningar, pyssel och vitsar. Med åren upptogs innehållet allt mer av så kallade fräckisar. "En rolig halvtimme" kunde också stå som rubrik på folkloristen och visforskaren Christina Mattssons bok om boktryckaren

i Nyköping Petter Winge (1752–1816). Mycket längre än så tar det inte att läsa hennes lilla utredning och den litteratur hon behandlar får i huvudsak hänföras till det lättare slaget – vilket inte betyder att den är ointressant, tvärtom.

Det begränsade omfånget till trots innehåller boken nog det mesta som går att få fram om småstadsborgaren Winge. Mattsson karakteriserar visserligen Nyköping omkring 1800 som ”en rätt stor stad”, men det känns svårt att hålla med om vare sig man använder faktiska eller relativa mått. Med sina knappt 2 300 invånare hamnade den på 27:e plats bland rikets överlag inte särskilt imponerande städer, enligt Eric Tunelds geografi. Däremot kan nog Nyköping sägas ha varit en ganska *typisk* stad med en varierad näring och ett av landets 22 boktryckerier utanför huvudstaden. Möjligen skilde staden ut sig något med sina stapelrättigheter och genom att vara säte för landshövdingen.

Liksom många andra hade Petter Winge fötts in i sin borgerliga näring. Hans far Eric var bokbindarmästare och drev även handel med böcker i enlighet med skråprivilegierna. Även sonen började som bokbindare innan han 1794 övertog stadens tryckeri liksom utgivningen av *Nyköpings veckoblad*. Winge saknade utbildning som tryckare och möjligen hade han underställas som hanterade tryckpressen, men härom tiger källorna.

Mattsson gör förmodligen rätt när hon karakteriserar Wings kombinerade bokhandel, tryckeri och bokbinderi som en träffpunkt dit man gick för att hämta tidningen, lämna in annonser, utbyta information och skvallra. Men umgänge bedrevs också på kaffehus och under backanaliska former och det är just sällskapslivet som motiverat studien. Mattsson beskriver decennierna runt år 1800 som sällskapsvisans högtidsperiod i Sveriges borgerliga kretsar.

Liksom många andra såg Winge en utkomstmöjlighet i dryckesvisor spridda som billiga så kallade skillingtryck. Verserna i dessa alster var i regel många, innehållet inte sällan berättande, ofta roande, ibland skabröst. Ett exempel är visan om Adam som åt av Edens överflöd och bara drack vatten som gjorde honom sömning och sjuk medan Eva ”med trånande blick, / svor högt över denna kasterande drick”. Som bot ersatte hon vattnet med ”druvornas blod”. ”Och följande natten, det påstås min vän / att Eva precis kände Adam igen.”

I motsats till vad man kan tro sjöngs sångerna i regel solo, berättar Mattsson; sällskapet kunde möjligen stämma in i en refräng eller ett omkväde. Man kan väl föreställa sig att detta ökade omsättningen på vismaterialet: samsång kräver ju att text och melodi är välbekanta medan soloframträdanden torde ställa högre krav på originalitet, allrahelst om visan skall avslutas med någon överraskande vändning.

Christina Mattsson identifierar nitton visor som tryckts i Wings officin varav fem är att betrakta som "förstaupplagor". Det är således ingen stor produktion, men bevarandegraden är ofta låg i denna sorts brukslitteratur, som inte sällan uteslöts ur tryckarnas pliktleveranser och ofta vanvårdades och spolierades i de fall så ändå skedde. Trots bevarandeproblematiken drar Mattsson slutsatsen att Wings produktion av sällskapsvisor inskränkte sig till blott ett par år. Hon spekulerar i att det kan ha rört sig om en form av beställningstryck från kammarherren Arent Gustaf Silfversparre, som också var fadder till Wings son och efterträdare. Indiciekedjan är lös och andra förklaringar kan finnas.

Till omfånget är boken inte mycket längre än en fylligare artikel i *Svenskt biografiskt lexikon*. Petter Winge hade dock knappast sådan ryktbarhet att han kommer att föräras uppmärksamhet i det sammanhanget. Desto bättre då att Christina Mattsson tecknat hans minne på detta sätt och bidragit till att fullständiga vår kunskap om svenska boktryckare från handtryckpressens tidevarv. Boken har gott om illustrationer och avslutas med en katalog över dryckesvisor i skillingtryck hos Petter Winge.

Lunds universitet

JONAS NORDIN

Marianne Molander Beyer, *Till eftervärlden: Clas Julius Ekeblad 1742–1808: Brev, dagböcker och reseskildringar berättar* (Appell förlag 2022). 184 s.

Clas Julius Ekeblad (1742–1808) är en av 1700-talets kända dagboksskrivare. Han föddes in i makteliten (fadern Clas Ekeblad var hattpolitiker och kanslipresident, modern Eva De la Gardie var den första kvinnan att väljas in i Vetenskapsakademien). Han var också nära vän med hertig Karl (senare Karl XIII). Även om hans dagbok och stora brevväxling är välkänd och har använts av flera historiker finns endast en bråkdel publicerad. Att stora delar av såväl dagbok som brevväxlingar har skrivits på franska kan ha medfört att hans omfattande produktion inte används av senare forskning på det sätt den förtjänar.

Nu har emellertid Marianne Molander Beyer, docent i franska och forskare med svensk-franska relationer på 1700-talet som specialitet, tagit tag i Clas Julius Ekeblads dagbok. "Äntligen!", vill man gärna utropa. Clas Julius Ekeblad levde under en spännande tid och umgicks i de högsta kretsarna. Han var med där det hände när det hände, så att säga. I synnerhet gäller det "Journal öfver 1792 år riksdag", en del av dagboken som inte använts av tidigare forskning. Kanske är det titeln som avskräckt; det visar sig dock